

Ольга Островська,
канд.екон.наук, доцент,
доцент кафедри фінансів підприємств
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЇ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ефективність антикризового управління фінансами суб'єктів підприємництва значною мірою залежить від якості економіко-правового забезпечення впровадження оздоровчих заходів. Використання інновацій в будь-якій сфері діяльності є передумовою підвищення її результативності та ефективності управлінських рішень. Інноваціями визнаються як новостворені, так і вдосконалені конкурентоздатні технології та організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери [3]. Імперативом удосконалення правового регулювання впровадження антикризових та ліквідаційних процедур у сфері бізнесу є використання інноваційних підходів до розробки законодавства про банкрутство та сприйняття законодавцями нової філософії його спрямування на відновлення платоспроможності та задоволення вимог кредиторів підприємства. Тому дослідження інновацій економіко-правового забезпечення фінансового оздоровлення й відновлення платоспроможності вітчизняних підприємств у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України нової редакції законодавства про банкрутство, є досить актуальним.

Питаннями управління фінансами суб'єктів підприємництва, зокрема, впровадження на них антикризових заходів, займалися багато вітчизняних вчених, серед яких вагомий внесок зробили: М.Д.Білик, В.М.Багацький, Н.Д.Гетманцев, І.В.Карпунь, В.П.Кукоба, Л.О.Лігоненко, О.В.Мороз, А.М.Поддєрьогін, О.М.Скібіцький, О.А.Сметанюк, О.О.Терещенко, І.В.Шварц, З.Є.Шершньова, А.Д.Чернявський та ін. науковці.

Проблемам інноваційного розвитку економіки країни в цілому та використання інноваційних підходів у діяльності вітчизняних підприємств висвячені праці: Б.В.Гречаник, М.С.Данько, С.В.Захаріна, А.В.Корнилюк, А.Є.Никифорова, І.Л.Петрової, Н.П.Сисоліна, Л.І.Федулової, П.С.Харів, Т.І.Шпильоваої та багатьох ін.

Правові аспекти застосування судових процедур банкрутства, серед яких значна увага приділяється питанням відновлення платоспроможності боржника, а також проблеми нормативно-правового забезпечення фінансового оздоровлення підприємства до порушення провадження у справі про банкрутство й впровадження на ньому антикризових заходів, досліджували в своїх працях: В.М.Гайворонський, Б.М.Грек, В.В.Джунь, В.Ф.Опришко, Б.М.Поляков, П.Д.Пригуза, М.І.Тітов та ін.

Натомість питання удосконалення нормативно-правового забезпечення впровадження антикризових заходів, що відбулося у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України нової редакції законодавства про банкрутство, є на сьогодні недостатньо дослідженими за відсутності достатньої кількості публікацій та коментарів із цього питання у фахових та періодичних виданнях.

22 грудня 2011 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»», яким передбачено викладення та використання законодавства про банкрутство в новій редакції з 18 січня 2013 року. Тому **метою дослідження** є оцінка ефективності інновацій економіко-правового забезпечення впровадження антикризових заходів та відновлення платоспроможності підприємств, які закладено в новій редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Нововведення законодавства про відновлення платоспроможності або ліквідації суб'єктів підприємництва оцінимо з позицій виконання ним основних функцій: 1) запобігання непродуктивному використанню активів підприємств; 2) реабілітації підприємств, які опинилися на межі банкрутства, маючи резерви для успішної фінансово-

господарської діяльності у майбутньому; 3) сприяння якнайповнішому задоволенню претензій кредиторів. Такі функції законодавства про банкрутство визначає О.О.Терещенко [4, с. 433], надаючи пріоритет серед них останній - задоволення вимог кредиторів.

Оцінюючи в цілому якість нововведень в законодавство про банкрутство, слід констатувати, що нова редакція Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2] (далі – Закон від 22.12.2011 р.) набула у порівнянні з чинною редакцією [1] (далі – Закон від 30.06.1999 р.) значних переваг, серед яких доцільно відзначити такі:

- 1) врахування в законодавстві змін у розвитку суспільства, інформаційних технологій та ринкової ситуації, що відбулися за період дії чинної редакції Закону;
- 2) викладення в Законі від 22.12.2011 р. більш чітких у порівнянні з чинною редакцією визначень термінів та процедур; уникання дублювання термінологічного апарату;
- 3) оптимізація (скорочення) строків окремих судових процедур;
- 4) сприяння в процедурі банкрутства задоволенню вимог кредиторів;
- 5) впорядкування діяльності арбітражних керуючих через: підвищення відповідальності за дії (бездіяльність), матеріальне стимулювання ефективної праці (стягнення на користь боржника активів, якнайповнішого задоволення вимог кредиторів), обов'язкове страхування професійних ризиків.

Врахування в законодавстві змін у розвитку інформаційних технологій стосується офіційного оприлюднення відомостей щодо справи про банкрутство, яке має відповідно до Закону від 22.12.2011 р. здійснюватися на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) в мережі Інтернет, та законодавчого встановлення вимог: до веб-сайтів, на яких проводяться електронні торги у порядку продажу майна в проваджені у справі про банкрутство (ст. 53) (користувачам надається можливість анонімного перегляду, копіювання та роздрукування інформації на основі поширених веб-оглядачів та редакторів без необхідності застосування спеціально створених для цього технологічних та програмних

засобів, цілодобово, без обмежень та стягнення плати); щодо переліку обов'язкових відомостей, що мають бути викладені в оголошенні про проведення аукціону на веб-сайті (ст.59). Положення щодо офіційного оприлюднення відомостей на офіційному веб-сайті ВГСУ в мережі Інтернет набирають чинності через два роки з дня опублікування нової редакції Закону, отже, в січні 2014 року. До цього терміну оприлюднення відомостей про справу про банкрутство здійснюється в офіційних друкованих органах - «Голос України» або «Урядовий кур'єр».

Слід відзначити також врахування у новому законодавстві змін ринкової ситуації, зокрема, фактору інфляції при визначенні вартості майна громадянина-підприємця (що є неліквідним чи доход від реалізації якого істотно не вплине на задоволення вимог кредиторів), яке господарський суд має право, за клопотанням учасників провадження у справі про банкрутство, виключити зі складу ліквідаційної маси. Загальна вартість такого майна згідно Закону від 30.06.1999 р. не може перевищувати суму, що станом на сьогодні не може задовольнити жодних потреб фізичної особи, а саме - дві тисячі гривень. В новій редакції Закону від 22.12.2011 р. ця сума збільшена до 6,5 тисяч гривень (ст. 90).

Наступна перевага Закону від 22.12.2011 р. стосується наявності у ньому більш чітких визначень та відсутності їх дублювання в статті 1 та по тексту, що є характерним для чинної до 2013 року редакції Закону від 30.06.1999 р. Приклади ретельнішого прописування в новій редакції термінів та процедур, що застосовуються до боржника, наведемо окремо. При визначенні процедури розпорядження майном з'явилося досить важливе уточнення (чого не було у попередній редакції), за рахунок котрого стає зрозумілою мета введення такої процедури, а саме - «визначення наступної оптимальної процедури (санації, мирової угоди чи ліквідації) для задоволення ... вимог кредиторів».

В редакції Закону від 22.12.2011 р. у ст. 27 використовується важливий термін «підсумкове засідання господарського суду». Проведення такого засідання передбачає закінчення процедури розпорядження майном боржника та перехід до наступної судової

процедури (санації, ліквідації, мирової угоди) або припинення провадження у справі. Доцільно зауважити, що дефініція «підсумкове засідання суду» до прийняття нової редакції законодавства про банкрутство досить широко використовувалась у викладацькій та юридичній практиці, проте не була закріпленою законодавчо. В ст. 11 Закону від 30.06.1999 р. таке засідання тлумачиться як «засідання суду, на якому буде винесено ухвалу про санацію боржника, чи про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, чи припинення провадження у справі про банкрутство».

Склад судових процедур банкрутства (розпорядження майном; мирова угода; відновлення платоспроможності боржника та ліквідація банкрута) в новій редакції не змінився. Натомість залежно від категорії, виду діяльності та наявності майна господарський суд може застосувати до боржника один із трьох типів порядку провадження у справі про банкрутство: загальний – має на меті застосування процедури розпорядження майном з подальшим переходом до процедур санації, ліквідації або мирової угоди; спеціальний – передбачає залучення до участі у справі додаткових учасників, продовження строків санації, збіг процедур розпорядження майном та санації; спрощений - застосовується під час ліквідації банкрута без провадження процедур розпорядження майном та санації.

В новій редакції Закону уникається використання терміну «досудова санація», оскільки «санація боржника до порушення справи про банкрутство» згідно зі ст.6 Закону від 22.12.2011 р. передбачає втручання у ведення справи судових органів через:

- необхідність розміщення боржником оголошення про проведення загальних зборів кредиторів на веб-сайті державного органу з питань банкрутства та Вищого господарського суду України;
- необхідність подання до господарського суду боржником або представником кредиторів після схвалення заяви про затвердження плану досудової санації боржника, за що передбачено справляння судового збору;

➤ винесення господарським судом ухвал: про прийняття заяви до розгляду, в якій зазначаються час та місце проведення судового засідання; про затвердження плану санації боржника до порушення справи про банкрутство та введення мораторію на задоволення вимог кредиторів.

Новою редакцією законодавства впорядковано коло суб'єктів застосування механізму банкрутства державних підприємств. Логічним видається поширення особливостей санації та ліквідації державних підприємств, визначених ст.96 Закону від 22.12.2011 р., на підприємства з часткою державної власності в статутному капіталі вище 50 %. Порядок застосування оздоровчих та ліквідаційних процедур стосовно підприємств, частка державної власності яких у статутному капіталі перевищує лише 25 %, до набрання чинності Закону від 22.12.2011 р. є аналогічним такому, що застосовується до державних (із 100 % державної власності) та регламентованих окремими підзаконними актами. Така ситуація викликала певні заперечення з боку науковців і практиків.

Цікавим в процедурі ведення справи є те, що ухвалу про порушення провадження у справі про банкрутство господарський суд виносить за наслідками розгляду заяви про порушення такої справи та відзиву боржника лише у підготовчому засіданні, тоді як за чинної редакції Закону від 30.06.1999р. ухвала про порушення провадження у справі про банкрутство виноситься суддею протягом п'яти днів з дня надходження заяви про порушення справи про банкрутство.

Оптимізація термінів окремих судових процедур відбулася переважно у напрямку їх скорочення. Метою скорочення термінів, на нашу думку, є недопущення «затягування» процесів фінансового оздоровлення, з одного боку, та задоволення вимог кредиторів, з іншого боку. Основні зміни термінів судових процедур банкрутства систематизовано автором у таблиці 1.

Таблиця 1.

Терміни судових процедур банкрутства згідно Закону України
«Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції
від 30.06.1999 р. та в редакції від 22.12.2011 р.

Редакція Закону	від 30.06.1999 р.	від 22.12.2011 р.
Судова процедура		
Підготовче засідання суду	Протягом 30 днів з дня прийняття суддею господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство	Протягом 14 днів з дня винесення ухвали про прийняття заяви про порушення справи про банкрутство (за наявності поважних причин - протягом 30 днів)
Складення та подання на затвердження до господарського суду реєстру вимог кредиторів	Протягом 2 місяців та 10 днів після дати проведення підготовчого засідання суду	Протягом 1 місяця та 20 днів після дати проведення підготовчого засідання суду
Попереднє засідання господарського суду	Протягом 3 місяців після дати проведення підготовчого засідання суду	Протягом 2 місяців та 10 днів (у разі великої кількості кредиторів - не пізніше 3 місяців після дати проведення підготовчого засідання суду)
Процедура розпорядження майном боржника	Не більше 6 місяців	115 календарних днів (за вмотивованим клопотанням може бути продовжена ще до 2 місяців)
Строк проведення інвентаризації розпорядником майна боржника	Не визначено	Не може перевищувати 2 місяців (у разі значного обсягу майна - 3 місяців після дати проведення підготовчого засідання суду)
Збори кредиторів	Не пізніше 3 місяців і 10 днів після дати проведення підготовчого засідання суду	Письмове повідомлення про місце і час проведення - протягом 10 днів після винесення ухвали за результатами попереднього засідання суду
Підсумкове засідання суду	Не пізніше 6 місяців після дати проведення підготовчого засідання	По закінченні процедури розпорядження майном боржника
Процедура санації	Не більше 12 місяців (за вмотивованим клопотанням може бути продовжено ще до 6 місяців)	На 6 місяців (за вмотивованим клопотанням може бути продовжено не більше ніж на 12 місяців)
Ліквідаційна процедура	Не більше 12 місяців (може бути продовжена ще до 6 місяців)	12 місяців

Законом від 22.12.2011 р. не передбачено можливості продовження господарським судом строку санації містоутворюючих та особливо небезпечних підприємств до 10 років за умови укладення органом місцевого самоврядування або центральним органом виконавчої влади договору поруки за зобов'язаннями боржника щодо проведення розрахунків із кредиторами протягом трьох років у відповідності зі ст.42, 43, п.6 Закону від 30.06.1999 р. При цьому містоутворюючі та особливо небезпечні суб'єкти господарювання згідно нової редакції Закону справедливо віднесені до суб'єктів підприємницької діяльності з особливим статусом, відмінні риси відновлення платоспроможності та банкрутства яких об'єднані однією статтею, що є логічним у зв'язку з значним дублюванням таких відмінностей.

Порівняння норм статей 23 п.4 й 38 Закону від 22.12.2011 р. із статтею 14 Закону від 30.06.1999 р. дає підстави зробити висновок про сприяння нової редакції якомога повному задоволенню претензій кредиторів. Якщо чинна на сьогодні редакція Закону від 30.06.1999 р. передбачає вимоги, заявлені кредиторами після закінчення встановленого для їх подання строку, не розглядати та вважати погашеними, то з 2013 року кредитори, вимоги яких заявлені після такого терміну та не заявлені взагалі, мають право на погашення за достатності коштів в останню, - шосту чергу.

Якщо майно банкрута, що є предметом забезпечення, згідно чинної редакції Закону від 30.06.1999 р. включається до складу ліквідаційної маси (хоча і використовується виключно для першочергового задоволення вимог заставодержателя), згідно редакції від 22.12.2011 р. таке майно зі складу ліквідаційної маси виключається і використовується виключно для задоволення вимог кредитора за зобов'язаннями, які воно забезпечує. Ліквідаційна маса складається з коштів, що залишаються після задоволення забезпечених вимог та покриття витрат з утримання, збереження та продажу предмета застави. При цьому погашення вимог забезпечених кредиторів в ліквідаційній процедурі за рахунок майна банкрута - предмета застави здійснюється в позачерговому порядку.

Більш того, задоволенню в першу чергу згідно Закону від 22.12.2011 р. підлягають вимоги кредиторів за зобов'язаннями, забезпеченими заставою майна фізичної особи – підприємця, на противагу чинного з 1999 року порядку задоволення таких вимог лише у третю чергу. Інновацією редакції Закону від 22.12.2011 р. є також оцінювання ліквідатором початкової вартості цілісного майнового комплексу банкрута з метою його продажу на аукціоні на рівні сукупності визнаних у судовому порядку вимог кредиторів (ст.43).

Вищевикладене, а також законодавче закріплення додаткової грошової винагороди арбітражного керуючого в розмірі 3 % від обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів, свідчить про сприйняття законодавцями філософії пріоритетності однієї з функцій законодавства про банкрутство - якнайповнішого задоволення вимог кредиторів.

Впорядкування Законом від 22.12.2011 р. діяльності арбітражних керуючих здійснюється шляхом:

- підвищення статусу, відповідальності та вимог до арбітражних керуючих;
- матеріального стимулювання підвищення ефективності праці через встановлення додаткової винагороди за стягнення на користь боржника активів, які на день порушення провадження у справі про банкрутство перебували у третіх осіб, а також за погашення вимог конкурсних кредиторів,
- обов'язкового страхування професійних ризиків через укладання зі страховиком договору страхування відповідальності арбітражного керуючого.

Статус арбітражних керуючих затверджується визнанням їх як суб'єктів незалежної професійної діяльності, котрим надається право мати помічників на підставі трудового договору та об'єднуватись у саморегульовану всеукраїнську громадську організацію, що має здійснювати повноваження з регулювання діяльності арбітражних керуючих.

Підвищення вимог до арбітражних керуючих полягає у тому, що окрім передбачених Законом від 30.06.1999 р. юридичної або економічної освіти, фахівець з арбітражного управління згідно Закону від 22.12.2011 р. повинен мати також стаж роботи за фахом не

менше 3 років або 1 року на керівних посадах після отримання вищої освіти, пройти навчання та стажування протягом 6 місяців та скласти кваліфікаційний іспит, після чого бути внесеним до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. При цьому фахівець у справі про банкрутство страховика має скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій, а розпорядник майна професійного учасника фондового ринку та інститутів спільного інвестування повинен мати сертифікат, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, на право здійснення професійної діяльності з цінними паперами в Україні на підприємствах, які мають відповідну ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Арбітражні керуючі несуть за свої дії (бездіяльність) цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність. При цьому дисциплінарним стягненням, що накладає на арбітражних керуючих Державний орган з питань банкрутства, може бути позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого. Шкода, заподіяна особі внаслідок умисних дій чи бездіяльності, відшкодовується арбітражним керуючим власним коштом.

Страховання професійних ризиків арбітражних керуючих за шкоду, заподіяну внаслідок неумисних дій або помилки під час здійснення їхніх повноважень, передбачає укладання зі страховиком договору страхування протягом 3 робочих днів з дня внесення до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України запису про надання особі права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, котра без договору страхування ризиків Законом від 22.12.2011 р. заборонена.

Матеріальне стимулювання ефективної праці арбітражних керуючих має прояв у встановленні окрім основної також додаткової грошової винагороди, яка Законом від 22.12.2011 р. встановлена у розмірі 5 % від обсягу стягнутих на користь боржника активів (повернення грошових коштів майна, майнових прав), а також 3 % від обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів.

Критичний аналіз інновацій економіко-правового забезпечення відновлення платоспроможності вітчизняних підприємств дає підстави для висновків, що за наявності значної кількості переваг Закону від 22.12.2011 р. у порівнянні з Законом від 30.06.1999 р., певні елементи правового механізму фінансового оздоровлення боржника та визнання його банкрутом залишаються неврегульованими й потребують удосконалення. Зокрема:

1) Дискусійним та таким, що потребує подальшого уточнення, є передбачений ст. 80 Закону [2] порядок схвалення мирової угоди забезпеченими кредиторами. Для схвалення мирової угоди новим законодавством передбачена наявність згоди всіх забезпечених кредиторів. При цьому якщо всі або будь-хто із забезпечених кредиторів заперечують проти схвалення мирової угоди, інші кредитори можуть: або виділити забезпечені речі з майна боржника та шляхом їх продажу на аукціоні задовольнити вимоги таких кредиторів за рахунок отриманих від продажу коштів, або викупити борг відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів. Проте у разі відхилення забезпеченими кредиторами мирової угоди та відсутності рішення комітету кредиторів стосовно задоволення їх вимог одним із двох викладених вище шляхів, господарський суд у судовому засіданні розглядає запропоновану комітетом кредиторів мирову угоду, заслуховує заперечення заставних кредиторів щодо її схвалення та вирішує питання щодо затвердження мирової угоди. Вважаємо питання затвердження мирової угоди у разі її заперечення забезпеченими кредиторами та відсутності з боку комітету кредиторів рішень стосовно задоволення вимог порушує права забезпечених кредиторів.

2) У разі продажу акції (частки) у статутному капіталі господарського товариства оголошення про проведення аукціону на веб-сайті згідно ст.59 п.7 Закону від 22.12.2011 р. має містити серед інших також відомості про «балансову вартість основних фондів, знос основних фондів, балансовий прибуток». Доцільно зауважити, що відомості про «балансовий прибуток» жодним чином не можуть бути оприлюднені за відсутністю даних щодо останнього у зв'язку із введенням з 2000 року формату Ф.1 «Баланс», яким не передбачено

обрахування величини балансового прибутку. Стосовно ж оприлюднення відомостей про вартість і знос «основних фондів», слід звернути увагу на генезу обліково-фінансової термінології, наслідком якої стала поступова заміна дефініції «основні фонди» на «основні засоби», оскільки саме «засоби» відображають розміщення активів, а «фонди» - джерела їх фінансування.

3) Дискусійною є доцільність ретельного прописування в Законі про банкрутство (функціями якого визначено переважно фінансові аспекти: запобігання непродуктивному використанню активів, реабілітацію підприємств та сприяння якнайповнішому задоволенню претензій кредиторів) порядку (техніки) проведення аукціонів та функцій ліцитатора в цій справі.

4) Потребує додаткового обґрунтування наявність в обох редакціях Закону переважного права на погашення в ліквідаційній процедурі вимог щодо сплати податків і зборів (що має здійснюватися у третю чергу) перед задоволенням вимог кредиторів, не забезпечених заставою (що має відбуватися в четверту чергу).

Редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 р. є прогресивним інноваційним продуктом сфери господарського права, що регулює фінансові відносини, котрі виникають в процесі антикризового управління фінансами, відновлення платоспроможності та ліквідації суб'єктів підприємництва.

Інновації економіко-правового забезпечення фінансового оздоровлення підприємств полягають у врахуванні в законодавстві: змін у розвитку економіки, суспільства, ІТ-технологій; уточнення визначень термінів та процедур; відсутності дублювання термінологічного апарату; оптимізації строків судових процедур; спрямування черговості задоволення вимог на користь кредиторів; впорядкування діяльності арбітражних керуючих.

Напрямами подальшого удосконалення економіко-правового регулювання антикризового управління фінансами бізнесу визначено:

1) перегляд порядку вирішення питання щодо затвердження мирової угоди у разі її заперечення забезпеченими кредиторами та відсутності з боку комітету кредиторів рішення стосовно задоволення вимог таких кредиторів за рахунок отриманих коштів від продажу виділених з майна боржника забезпечених речей та їх продажу на аукціоні, або викупу боргу відповідно до відомостей реєстру вимог кредиторів;

2) використання в законодавчих актах та нормативно-правових документах сучасного термінологічного апарату;

3) уточнення черговості задоволення вимог кредиторів в ліквідаційній процедурі шляхом спрямування коштів, одержаних від продажу майна банкрута, на задоволення вимог щодо сплати податків і зборів та вимог кредиторів, не забезпечених заставою, в єдину – третю чергу.

У підсумку слід зазначити, що інновації законодавства про банкрутство більшою мірою сприяють фінансовому оздоровленню підприємств, які тимчасово потрапили в скрутне становище, та якнайповнішому задоволенню претензій кредиторів. Оцінка виконання новим Законом [2] функції запобігання непродуктивному використанню активів підприємств вимагає проведення подальших наукових досліджень.

Література:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 №4212-VI // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/інноваційну%20діяльність>
4. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств: Підручник / Вид. 2-ге, без змін. - К. : КНЕУ, 2009. - 550 с.